

E. Wijnroks, *Handel tussen Rusland en de Nederlanden 1560-1640* (Hilversum: Verloren, 2002) 440 pp. ISBN 90-6550-747-7

In het midden van de zestiende eeuw ontstonden intensieve handelsbetrekkingen tussen Rusland en de Nederlanden. Antwerpse kooplieden mengden zich vanaf 1559 met succes in de voorheen door de Hanze gedomineerde handel op Narva in de Oostzee. Twintig jaar later verlegden de Antwerpenaren hun werkterrein naar het noorden van Rusland waar zij pakhuizen en woningen oprichtten in de handelsnederzetting Archangel aan de monding van de Noordelijke Dwina. Na de val van Antwerpen in 1585 verhuisden de Brabantse Ruslandhandelaren naar Amsterdam waar zij en hun kinderen tientallen jaren de export van edelmetaal, textiel, juwelen en specerijen en de import van landbouw- en bosbouwproducten beheersten.

Over de Antwerpse ondernemers die tussen 1560 en 1640 de Russische handel domineerden schreef Erik Wijnroks een uitermate goed gedocumenteerd boek. *Handel tussen Rusland en de Nederlanden* bevat naast algemene hoofdstukken over de Russisch-Nederlandse betrekkingen zeer nauwkeurige beschrijvingen van het wel en wee van tientallen koopmanfamilies die de handel eerst in Antwerpen en later in Amsterdam organiseerden. Daarnaast biedt Wijnroks veel nieuwe informatie over de de omvang en samenstelling van de Russische handel, zoals in zijn fraaie reconstructie van de invoer en uitvoer in 1604 waaruit een handelsvolume van ruim 500.000 gulden blijkt. Zo rijk is de combinatie van gegevens uit Antwerpse, Amsterdamse en Russische bronnen, dat Wijnroks' boek verplichte kost is voor iedereen die zich met de Nederlandse handelsgeschiedenis bezighoudt.

Verhelderend is ook Wijnroks' langtermijn perspectief op de Antwerpse en Amsterdamse Ruslandhandel. Hij maakt niet alleen duidelijk dat de Russische markt al lang voor de bloei van de Republiek deel uitmaakte van de Europese economische ruimte, maar biedt ook inzicht in de wijze waarop kooplieden in Antwerpen erin slaagden de Russische markt te veroveren. Cruciaal voor de Antwerpse expansie waren het delen in de kennis van kooplieden in Lübeck, het ruime aanbod van luxe manufacturen in Antwerpen, de transportdiensten van Hollandse schippers en de samenwerking met Hollandse handelaren gespecialiseerd in Baltische bulkgoederen. Juist vanwege deze vroege interactie met de Noordelijke Nederlanden lag het voor de hand na 1585 de handel in Amsterdam voort te zetten.

Door het gekozen langtermijn perspectief lijkt Wijnroks te ontsnappen aan het nauwende keurslijf van de discussie over de bijzondere bijdrage van Zuid-Nederlandse kooplieden aan de commerciële expansie van Holland na 1585. Het door hem verzamelde materiaal staat immers een veel genuanceerde kijk op continuïteit en verandering in de handelsgeschiedenis van de Republiek toe. Juist daarom is het jammer dat Wijnroks zich sterk afzet tegen historici die de nadruk leggen op de interne dynamiek van de Hollandse economie. Nog afgezien van het tamelijk gedateerde onderscheid tussen een Groot- en Klein-Nederlandse traditie (waarbij de schrijver van deze recensie tot zijn overigens niet geringe verbazing in het 'Klein-Nederlandse' kamp terechtkwam), dwingt deze stellingname de auteur boude beweringen te doen die hij onvoldoende kan onderbouwen.

Zo staat de nadruk die Wijnroks legt op de grote kapitaalkracht van Antwerpse kooplieden op gespannen voet met de conclusie dat de Ruslandhandel veel mogelijkheden bood voor jonge kooplieden die carrière wilden maken. Bovendien ontbreekt bewijs voor uitzonderlijke Zuid-Nederlandse rijkdom. Een van Wijnroks' belangrijk-

ste bronnen, het *Kohier van de 20oste penning* uit 1631, toont weliswaar 36 Ruslandhandelaren met vermogens van tenminste 100.000 gulden, maar 16 van deze kooplieden waren van Hollandse komaf. Ook de in Antwerpen opgebouwde handelsnetwerken voor de Amsterdamse handel lijken van beperkt belang gezien Wijnroks' opvatting dat kooplieden eenvoudig nieuwe coalities konden vormen en dat als gevolg hiervan de personele bezetting van de Ruslandhandel in een periode van tien tot vijftien jaar volledig kon veranderen. Opmerkelijk is tenslotte dat de auteur aan het begin van de zeventiende eeuw sociaal-culturele spanningen tussen Brabanders en Hollanders ziet terwijl hij tegelijkertijd constateert dat er na 1610 sprak was van toenadering tussen beide groepen.

Wijnroks' kruistocht tegen de Klein-Nederlanders leidt onnodig af van de schat aan informatie die hij bijeenbracht over de financieringsstrategieën van kooplieden, de bemoeienissen van de Nederlandse en Russische overheid met hun zaken en de problemen die de Ruslandhandelaren ondervonden bij het toezicht op hun buitenlandse agenten. Wijnroks analyseert deze gegevens voornamelijk in het licht van de Ruslandhandel maar ze bieden goede aanknopingspunten voor een confrontatie met de internationale literatuur over de ontwikkeling en organisatie van de vroegmoderne handel in Europa.

Neem bijvoorbeeld de suggestie dat er na 1600 in Rusland in toenemende mate sprake was van een soort vechtkapitalisme. Jonge dienaren van Amsterdamse kooplieden streefden, niet gehinderd door familiale verplichtingen jegens hun principaal, met list en bedrog hun eigen gewin na. Volgens Wijnroks was dit mogelijk door de grote afstand en het ontbreken van effectieve controle door lokale autoriteiten. Onduidelijk is vooralsnog hoe een dergelijke situatie op de lange termijn te handhaven was. Aangezien het in Ruslandhandel niet tot de oprichting van hiërarchische handelscompagnieën kwam, noch tot een betere regulering door de lokale overheid, lijkt het niet onmogelijk dat de Moscoviëhandelaren uiteindelijk toch terug moesten grijpen op familie- en vriendschapsbanden. Wijnroks heeft al het materiaal verzameld dat nodig is om ook deze vragen te beantwoorden.

Oscar Gelderblom

Jolande Withuis, *Erkenning. Van oorlogstrauma naar klaagcultuur* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2002) 271 pp. ISBN 90-234-1037-8

Historici lijken de laatste jaren driftig op zoek naar sjablonen om de Nederlandse natie van na de jaren zestig te vatten. In zijn boek *Publieke tranen* (2002) karakteriseert Henri Beunders haar als een 'emotiecultuur': de drang om (collectief) uiting te geven aan plezierige en minder plezierige gevoelens zou een einde hebben gemaakt aan de christelijk-burgerlijke moraal van zelfbeheersing en afstandelijkheid. James Kennedy schilderde ons land in zijn studie over euthanasie, *Een weloverwogen dood* (2002), als een 'praatcultuur': sinds de jaren zestig zijn allerlei heikele kwesties bespreekbaar geworden en trachten Nederlanders deze door middel van redelijkheid en consensusvorming te beheersen. De aan het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie verbonden sociologe Jolande Withuis introduceert in haar boek *Erkenning* weer een andere kenschets, die overigens met de hierboven genoemde kwalificaties overlapt. Volgens haar kent de Nederlandse maatschappij sinds pakweg de jaren zeventig een 'klaagcultuur'. Er kwam toen een morele bonus te staan op slachtofferschap. Keer op